

כי לאשה אין בעצם פיץ. אין אפשרות שתפיסה זו תהיה אמיתית, כי אם מבחינת האשה מסורסת, הרי בעלותו שלו על הפיץ נתונה לאיום. כנגד זה מתקומם אותו חלק של נרקסיזם שבו צייד הטבע, מתוך זהירות, דווקא איבר זה. פאניקה דומה תפקוד אולי מאוחר יותר את המבוגר, אם תישמע הזעקה שסם המלכות והמזבח נתונים בסכנה, ולפיכך תביא לידי תוצאות בלתי הגיוניות דומות. אם אינני טועה, לאפורג היה אומר במקרה זה שהנער עורך "סקוטומיזציה" לתפיסה של העדר הפיץ אצל האשה.² המונח החדש מוצדק, אם הוא מתאר או מבליט מערך עובדות חדש. אלא שדבר זה אינו קורה במקרה שלפנינו. הפריט הקדום ביותר של הטרימינולוגיה הפסיכואנליטית שלנו, שהוא המילה "הדחקה" [Verdrangung], כבר מתייחס לתהליך פתולוגי זה. אם רוצים להפריד ביתר חריפות את גורלו של הייצוג מגורלו של האפקט, ולייחד את הביטוי "הדחקה" לאפקט, אזי המילה "הכחשה" [Verleugung], תהיה נכונה, ביחס לגורלו של הייצוג.* "סקוטומיזציה" נראית לי בלתי מתאימה במיוחד, מפני שהיא מעלה את הרעיון כאילו נמחקה התפיסה לגמרי, כך שהתוצאה תהיה דומה לאפשרות שבה נפל רישום חזותי על הנקודה העיוורת של הרשתית. אולם המצב בענייננו מראה את ההיפך, כלומר, שהתפיסה נותרה בעינה, ושעל מנת לקיים את הכחשתה היה צורך לנקוט בפעולה נמרצת מאוד. לא נכון שהילד, לאחר שהתבונן באשה, הציל את אמונתו בפאלוס של האשה, כאילו נשארה האמונה ללא שינוי. הוא שמר על התפיסה, אך גם ויתר עליה. הוא הגיע לפשרה בקונפליקט בין משקל התפיסה הבלתי רצויה, לבין כוח האיווי הנגדי. דבר זה אפשרי תחת שלטון חוקי החשיבה הלא-מודעים – היינו, התהליכים הראשוניים. אכן, הילד סבור כי לאשה יש בכל זאת פיץ, אלא שפיץ זה כבר אינו מה שהיה קודם. דבר-מה אחר תפס את מקומו, ונעשה כביכול לתחליפו, לפיכך הוא יורש עתה את ההתעניינות שהיתה מופנית בעבר אל האיבר הקודם. אולם התעניינות זו זוכה להתגברות בלתי רגילה נוספת, שכן הרתיעה מפני הסירוס הציבה לעצמה יד זיכרון ביצירת תחליף זה. גם הניכור כלפי איברי המין הנשיים האמיתיים, הקיים אצל כל פטישיסט, נשאר כ-stigma indelible של ההדחקה. נסקור עתה מה משיג הפטיש ומה מזין אותו. הפטיש נותר בבחינת אות ניצחון על איום הסירוס והגנה מפניו. הוא גם חוסך לפטישיסט את האפשרות להיות להומוסקסואל, בכך שהוא מעניק לאשה את אותה תכונה

2. אבל אני מתקן את עצמי בכך שאוסף כי יש לי סיבות טובות ביותר להניח שלאפורג [Laforge, 1926] לא היה אומר זאת כלל. על-פי הערותיו, "סקוטומיזציה" היא מונח שמקורו בתיאור ה-Dementia Praecox, הוא לא נוצר על-ידי העברת תפיסה פסיכואנליטית אל הפסיכוזות, ואין לו יישום בתהליכי ההתפתחות ובהתהוות הנוירוזות. תיאורו בטקסט משתדל להבהיר אי-התאמה זו.

* פרויד מבחין בין השימוש בשתי המילים: הדחקה מתייחסת להגנה נגד תביעות הדחף, והכחשה – להגנה מפני דרישות המציאות. ראו פרק 8 של "תקציר הפסיכואנליזה" (Freud, 1938).

שבאמצעותה תהיה נסבלת כאובייקט מיני. מאוחר יותר בחיים, סבור הפטישיסט שהוא נהנה מיתרון נוסף של תחליפו לאיבר המין. משמעות הפטיש אינה מוכרת לאחרים, לפיכך גם אין מונעים אותו ממנו, הוא קל לגישה ולפיכך נוח להשיג את הסיפוק המיני הכרוך בו. הדבר שאחריו נאלצים גברים אחרים לחזור ולהתאמץ, אינו גורם לפטישיסט שום קושי.

קרוב לוודאי שבהלת הסירוס למראה איבר מין נשי אינה נחסכת משום יצור גברי. אם להיות כן, אומר שאין ביכולתנו להסביר מדוע יש מי שהופך בעקבות רושם זה להומוסקסואל, אחר מתגונן מפניו על-ידי יצירת פטיש, ואילו הרוב הגדול מתגבר על רושם זה. ייתכן שמבין מספר התנאים הפועלים במשותף, עדיין איננו מכירים את אלה שמכריעים את הכף לגבי התוצאות הפתולוגיות הנדירות. מלבד זאת עלינו להיות מרוצים כאשר יש ביכולתנו להסביר מה קרה, ואנו רשאים לדחות לפי שעה את התפקיד להסביר מדוע דבר-מה לא אירע.

מתקבלת על הדעת הציפייה שלצורך תחליף לפאלוס הנשי החסר, ייבחרו איברים או אובייקטים שבדרך-כלל מייצגים את הפיץ כסמלים. בחירה כזו עשויה להתרחש לעתים קרובות למדי, אך בוודאי שאין בה כדי להכריע. נכון יותר לומר שבהפעלת הפטיש מתנהל תהליך שמזכיר את היתקעות הזיכרון באמנזיה הטראומטית. גם כאן כמו נעצרת התעניינותו של הסובייקט באמצע הדרך, וכאילו נשמר הרושם האחרון, שלפני הרושם המפחיד והטראומטי, כפטיש. כך אפוא חייבות כף הרגל או הנעל את היותן מועדפות כפטיש, או כחלק ממנו, לעובדה שסקרנותו המינית של הנער תרה מן הרגליים כלפי מעלה, אחר איבר המין הנשי. פרווה וקטיפה מקבעים, כפי ששוער זה מכבר, את מראה שיער הערווה, שבעקבותיו אמור היה לבוא המראה הנכסף של האיבר הנשי. פריטי לבנים, שנבחרים לעתים כה קרובות כפטיש, עוצרים ומשהים את רגע ההתפשטות, הרגע האחרון שבו אפשר עדיין להתייחס אל האשה כפאלית. אולם אינני רוצה לטעון שבכל פעם אפשר להבחין בכיטחון כיצד נקבע הפטיש. רצוי להמליץ בדחיפות על חקירת הפטישיזם באוזני כל אלה שעדיין מטילים ספק בקיומו של תסביך הסירוס; או שעלולים לסבור, שלפחד מפני איבר המין הנשי יש סיבה אחרת, והוא נובע למשל מן ההיזכרות המשוערת בטראומת הלידה. לגבי דידי, בהסברת הפטיש היה משום עניין תיאורטי נוסף.

לאחרונה גיליתי בדרך ספקולטיבית טהורה את הכלל אשר אומר שההבדל המהותי בין נוירוזה ופסיכוזת טמון בכך שאצל הנוירוזה מדכא האני, בשירות המציאות, חלק מהסתמי,* בעוד שבפסיכוזת הוא מניח לסתמי להביא לכך שיתנתק מחלק מן המציאות. מאוחר יותר חזרתי פעם נוספת אל אותו נושא (Freud, 1924c, 1924d) אך מיד לאחר מכן היתה לי סיבה להתחרט על שהעזתי

* במקור הגרמני – Es, "זה". באנגלית – Id. בתרגום כתבי מרטין בובר – הלז.

להרחיק לכת עד כדי כך. מתוך אנליזה של שני גברים צעירים, נודע לי ששניהם התעלמו מהידיעה על מות אביהם האהוב, כשהאחד היה בן שנתיים והאחר בן עשר. הם עשו לו "סקוטומיזציה", ובכל זאת, אף אחד משניהם לא פיתח פסיכוזה. חלק משמעותי ביותר של המציאות הוכחש כאן אפוא על-ידי האני, בדומה להכחשת העובדה הבלתי נעימה של סירוס האשה אצל הפטישיסט. התחלתי גם לנחש שהתרחשויות דומות בחיי הילדות כלל אינן נדירות, ויכולתי להבין שנחשפה טעות שעשיתי לגבי המאפיין את הנורוזה והפסיכוזה. מוצא אחד נשאר אמנם פתוח. הנוסחה שלי היתה צריכה להוכיח את עצמה רק במקום בו התקימה במנגנון הנפשי דרגה גבוהה יותר של הכחנה. אפשר היה להרשות לילד את מה שהמבוגר עלול היה להיענש עליו בפגיעה חמורה; אלא שחקירות נוספות הובילו אל פתרון אחר של הסתירה.

בעצם התברר, ששני הגברים הצעירים עשו "סקוטומיזציה" למות האב רק באותה מידה מועטה שבה עושים זאת הפטישיסטים ביחס לסירוס האשה. היה זה קו אחד בלבד בחיי הנפש שלהם אשר לא הכיר במות האב. אולם היה גם קו נוסף, שדווקא התחשב לגמרי בעובדה זו. העמדה שתאמה את האיווי והעמדה שתאמה את המציאות התקיימו זו לצד זו. באחד משני המקרים שלי הפך פיצול זה לבסיס לנוירוזה כפייתית בעלת חומרה בינונית. הוא התנדנד בכל מצבי החיים בין שתי הנחות מוקדמות: האחת, שאביו עדיין בחיים ומקשה על פעילותו שלו, והנחה מנוגדת לה, שיש לו זכות לראות עצמו כיוורשו של אביו המת. אני יכול אפוא לדבוק בציפייה, שבמקרה של פסיכוזה יחסר הקו אשר תואם את המציאות. כשאני חוזר לתיאור הפטישיזם, עלי לציין שקיימות הוכחות נוספות, מרובות וכבדות משקל, לגישה החצויה של הפטישיסט ביחס לשאלת סירוס האשה. במקרים מתוחכמים במיוחד כרוך הדבר בבניית הפטיש עצמו, שכן גם הכחשת הסירוס וגם טענת הסירוס מצאו בו את מקומם. כך היה הדבר אצל גבר אחד, שהפטיש שלו היה מגן אשכים שאפשר ללובשו גם כבגד ים. מלבדו זה הסתיר לגמרי את איברי המין ואת ההבדל בין איברי המין. על-פי ראיות האנליזה, פירושו של דבר שהאשה היא גם מסורסת וגם לא מסורסת. נוסף על כך אפשר מקרה זה את ההנחה בדבר סירוס הגבר, שכן כל האפשרויות הללו יכלו להסתתר היטב באותה מידה, מאחורי מגן האשכים, שראשיתו בילדות היה עלה התאנה של פסל. פטיש כזה, שמחובר משני ניגודים, מחזיק מעמד באופן יציב במיוחד. בפטישים אחרים מתגלה העמדה החצויה כאשר למה שהפטישיסט, במציאות או בפנטזיה, עושה ביחס לפטיש שלו. הבלטת הערצתו את הפטיש אינה ממצה את העניין. במקרים רבים הוא מטפל בו באופן שדומה בגלוי לתיאור הסירוס. דבר זה קורה במיוחד

* הערה זו היתה נקודת המוצא לפיתוח מושג הפיצול (splitting), שהפך לנושא מרכזי בפסיכואנליזה. הדיון הורחב במאמר "פיצול האני בתהליך ההגנה" (בקובץ זה).

אם התפתחה הזדהות חזקה עם האב, תוך מילוי תפקיד האב, מפני שהילד ייחס לאב את סירוס האשה. האהבה והאיכה כטיפול בפטיש, שמקבילות להכחשת הסירוס ובו-זמנית גם להכרה בו, מתערבכות זו בזו — במקרים שונים — במידה בלתי שווה, כך שהאחת או השנייה ניכרת באופן ברור יותר. על סמך זאת אנו סבורים שמצויה בידינו ההכנה, גם אם הבנה ממרחק, להתנהגות של גזיזת מחלפות השיער, בה עולה על פני השטח הצורך להוציא לפועל את הסירוס המוכחש. פעולה זו מאחדת בתוכה את שתי הטענות שאינן מתיישבות זו עם זו: האשה שמרה על הפין שלה והאב סירס את האשה. וריאציה אחרת, שמקבילה אף היא לפטישיזם מבחינה אתנולוגית-פסיכולוגית, אפשר לראות במנהגם של הסינים להטיל תחילה מום בכף הרגל הנשית, ואחר-כך להעריץ את כף הרגל בעלת המום כפטיש. אפשר היה לשער שהגבר הסיני רוצה להודות לאשה על שהכפיפה עצמה לסירוס.

לבסוף רשאים אנו לסכם ולומר, שהאב-טיפוס הנורמלי של הפטיש הוא הפין של הגבר, כפי שהאב-טיפוס לאיבר פחות ערך הוא הפין האמיתי הקטן של האשה, הדרגתו.